

Deregulering, naar meer gespreide verantwoordelijkheid?

Er moet gewerkt worden aan een gezonder regelgevingsklimaat in de Europese Unie. Meer gespreide verantwoordelijkheid bij de voorbereiding en uitvoering van regelgeving zal leiden tot meer praktische oplossingen die minder geld kosten, de concurrentiekracht van ondernemingen niet overmatig belasten en daardoor een positieve uitwerking op de werkgelegenheid hebben.

De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OEESO) maakt zich in toenemende mate zorgen over het regelgevingsklimaat in de westerse wereld. In het rapport *'Improving the Quality of Laws and Regulations'* stelt deze organisatie onder meer: *"Governments throughout the world engage in three main activities: they tax, they spend, and they regulate. Regulation is the least understood of these policy instruments, but in many countries it has a broader and more far-reaching impact on economic growth, on the development of the rule of law, and on government effectiveness than do tax and fiscal policies."*

De bezorgdheid geldt met name de toename van de hoeveelheid regelgeving in West-Europa, vooral op milieuen sociaal gebied, en in het bijzonder de slechte kwaliteit van die regelgeving. De OEESO stelt dat deze ontwik-

keling leidt tot stijging van de administratieve lasten van ondernemingen, achteruitgang van de produktiviteit en een vertraging van innovatie.

De bezorgdheid wordt gedeeld door een aantal lidstaten van de EU. Dit

heeft er toe geleid dat onder meer in het Verenigd Koninkrijk, de Bondsrepubliek, Denemarken en ook in ons land dereguleringsoperaties van start gegaan zijn. Gezien het feit dat veel regelgeving in de lidstaten rechtstreeks dan wel indirect ontleend is aan EU-regelgeving, is door de Europese Raad op

Corfu in juni 1994 besloten, dat ook de Europese Commissie de regelgeving van de Europese Unie maar eens kritisch tegen het licht moet houden.

Inmiddels is door de Europese Commissie een werkgroep van vooraanstaande deskundigen ingesteld, die moet onderzoeken welke Europese re-

Dr. L. Doorn

gelgeving voor vereenvoudiging of deregulering in aanmerking komt. Het mandaat van de werkgroep heeft ook betrekking op de omzetting van EG-regelgeving in nationale wetgeving. De werkgroep wordt in het Brusselse jargon aangeduid als de werkgroep-Molitor, naar de voorzitter van de werkgroep: Dr Bernhard Molitor, voormalig directeur-generaal van het ministerie van Economische Zaken in Bonn. De leden, waaronder de voorzitter van de Vereniging VNO-NCW, zijn afkomstig uit de EU-lidstaten. Het gaat daarbij om vertegenwoordigers van werkgevers- en werknemersorganisaties, rechters, professoren en enige voormalige hoge ambtenaren van de Europese Commissie. Het bijzondere van het mandaat van de werkgroep-Molitor is dat speciale aandacht gevraagd wordt voor de effecten van regelgeving op de competitiviteit van ondernemingen, in het bijzonder van kleine- en middelgrote bedrijven, en de daaraan verbonden gevolgen voor de werkgelegenheid.

Het eindrapport van de werkgroep-Molitor zal in juni 1995 aan de Europese top in Cannes moeten worden gepresenteerd.

De werkgroep heeft als prioritaire terreinen van onderzoek aangewezen: milieu, arbeidsomstandigheden, voedselhygiëne en machinebouw. Eind 1994 heeft de werkgroep aan Europese organisaties van werknemers en werkgevers, branche-organisaties en consumenten-organisaties een vragenlijst toegezonden waarin nadere informatie gevraagd wordt over de genoemde terreinen, alsmede informatie over andere EG-regelgeving en daarmee samenhangende nationale regelgeving die een negatieve invloed heeft op de concurrentiekracht van ondernemingen en op de werkgele-

genheid. De werkgroep heeft gezien de beschikbare tijd besloten fiscale regelingen en regelgeving op het gebied van landbouw buiten beschouwing te laten.

Uit de talrijke reacties blijkt dat afgezien van de genoemde terreinen problemen gesignaleerd worden ten aanzien van onder meer overheidsaanbestedingen, vennootschapsrecht, handelspolitiek, consumenten- en levensmiddelenwetgeving, biotechnologie, energie, vervoer en bouwproducten. De klachten komen hoofdzakelijk neer op te grote gedetailleerdheid van voorschriften, overlapping en tegenstrijdigheid, ondoelmatigheid, disproportionaliteit, strijdigheid met subsidiariteitsbeginsel, regelgeving die nog steeds gehandhaafd wordt, terwijl nieuwe voorschriften al van kracht zijn, het cumulatieve effect van verschillende soorten voorschriften en gebrekkige implementatie en onvoldoende toezicht op naleving.

Regelgeving, concurrentiepositie en werkgelegenheid

De EU bezit op het terrein van regelgeving een omstreden reputatie. Of het nu gaat om gehaktballen, de hygiëne in slachthuizen, de etiketten op de jam-potjes in de supermarkt, de lengte van bananen of de veiligheidsvoorschriften in bedrijven, de invloed van de EU-regelgeving laat zich overal gelden. De karikatuur van de bedilligerige Brusselse bureaucratie die de ene na de andere gedetailleerde richtlijn op de lidstaten afvuurt doet het goed aan de borreltafel. Een beeld dat wel enige correctie behoeft. Veel van deze Europese maatregelen blijken nu eenmaal nodig voor het goed functioneren van de interne markt. Neem bijvoorbeeld het Witboek

van de Europese Commissie inzake de voltooiing van de interne markt. De daarin opgenomen driehonderd maatregelen hebben ten doel nationale obstakels uit de weg te ruimen die de totstandkoming van de interne markt verhinderen. Regelgeving van de EU kan derhalve ook een deregulerend effect hebben. Zo bevat de ontwerp-richtlijn met betrekking tot de veiligheid van machines op de werkplek voorschriften ter bescherming van de werknemer bij het gebruik van de machine. Op dit terrein bestaan talrijke nationale voorschriften die op zich belemmerend kunnen werken voor het vrije verkeer van machines binnen de EU. Het heeft immers weinig zin machines aan te schaffen in land X, die wel in land Y mogen worden ingevoerd maar vervolgens van de nationale veiligheidsinspectie daar niet in gebruik mogen worden genomen.

Een voorbeeld uit de voedselsector. Een serie zeer gedetailleerde horizontale en verticale richtlijnen geven voorschriften omtrent de hygiëne in de vleesverwerkende industrie, zoals slachthuizen en slagerijen. Op zich een belangwekkend onderwerp. We willen allemaal graag gezond blijven, vandaar dat ook op dit punt talrijke nationale voorschriften van kracht waren, die een belemmering vormden voor het vrije verkeer van vleesprodukten.

In beide gevallen is de noodzaak van regelgeving aanwezig, dit wordt ook door de betrokken sectoren onderkend. Toch blijkt de genoemde regelgeving in de praktijk tot grote problemen te leiden. Zo bepaalt de ontwerp-richtlijn met betrekking tot de veiligheid van machines op de werkplek, dat niet alleen nieuwe machines aan de voorschriften moeten worden aangepast, maar ook het bestaande machinepark.

De vraag is of dat nu wel echt nodig is. Het argument van het vrije verkeer van goederen speelt hier geen rol. De nationale veiligheidsvoorschriften zouden in dergelijke gevallen, totdat het machinepark aan vervanging toe is, toch gewoon van toepassing kunnen blijven. Bij de voedselhygiëne-richtlijnen doet zich een vergelijkbaar probleem voor. Deze regelgeving bevat zeer gedetailleerde voorschriften over de verf die er op de muren van slachthuizen en slagerijen moet, hoe hoog exact de tegeltjes moeten reiken, wat voor koelinstallaties gebruikt moeten worden, welke materialen absoluut niet gebruikt mogen worden en hoe de bedrijven moeten worden schoon gehouden. Allemaal terecht, de consument moet er van op aan kunnen, dat vleesprodukten, waar ze in de EU ook vervaardigd zijn, veilig zijn. De richtlijnen maken echter geen onderscheid tussen een klein slachthuis in de Franse Provence, dat uitsluitend de directe omgeving van vleesprodukten voorziet, en een grote exportslachterij in Kopenhagen. Bij de eerste gaat het vleesprodukt direct van de slachterij naar de consument, terwijl bij de exportslachterij het produkt vaak pas veel later bij de consument op tafel komt. De noodzaak van hygiëne is in beide gevallen gegeven, de vraag is echter gerechtvaardigd of het met betrekking tot het kleine slachthuis dat alleen voor de directe omgeving produceert wellicht niet 'een tandje minder kan'.

Zeer praktische vragen die op dit moment in de werkgroep-Molitor aan de orde zijn. Praktische vragen die van levensbelang kunnen zijn voor veel Midden-en Kleinbedrijf (MKB)-ondernemingen. Beide voorbeelden laten ook

**Regelgeving van de
Europese Unie
kan ook een
deregulerend effect
hebben.**

zien dat aan aanpassing aan de richtlijn voor kleine ondernemingen veelal relatief hogere kosten zijn verbonden dan voor grote concurrenten. "There are 17 million small businesses in the Union. Just imagine, if each one of them could create one extra job...", aldus de voorzitter van de Europese Commissie, Santer op 17 januari 1995, in het Europees Parlement. Aan het eind van de regelgevingsketen, de cumulatie van EU- en nationale voorschriften, staat ook de MKB-ondernemer die zijn bedrijf draaiende moet houden en tegelijkertijd z'n handen vol heeft aan de golf van regelgeving die onophoudelijk op hem neerdaalt.

Het Economische Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf (EIM) becijferde vorig jaar de totale kosten voor bedrijven ten gevolge van administratieve lasten alleen al in Nederland op 13 miljard gulden. Enige bijzondere aandacht voor de effecten van regelgeving op MKB-ondernemingen is derhalve wel op z'n plaats, ook op Europees niveau.

Er is echter nog een ander aspect dat bij een onderzoek naar EU-regelgeving niet uit het oog mag worden verloren. De OESO wees er al op: de gevolgen van de kwantiteit en vooral van de kwaliteit van regelgeving voor de concurrentiepositie van West-Europa op de wereldmarkt.

Het Europese bedrijfsleven concurreert op de wereldmarkt. De internationalisatie van bedrijven wordt steeds intensiever en zelfs kleine bedrijven worden hierdoor beïnvloed als een deel van complexe aanbodketens die de nationale grenzen zonder problemen over-

schrijden.

Om beter te kunnen concurreren moeten bedrijven:

- * constant innoveren door nog meer aan de wens van de klant te voldoen;
- * continu werken aan de verbetering van efficiency en kwaliteit;
- * de capaciteit bezitten om te kunnen

herstructureren in antwoord op snelle veranderingen in markten, technologie en concurrentie.

Bijzondere aandacht voor de effecten van regelgeving op het

Midden- en Kleinbedrijf is op zijn plaats, ook op Europees niveau.

Overheidsregelgeving kan de capaciteiten van bedrijven op één van deze gebieden direct hinderen. Om in de internationale concurrentie overeind te kunnen blijven moeten be-

drijven, klein en groot, lokaal en internationaal, flexibel en snel zijn. Wanneer het bedrijfsklimaat sterk gereguleerd is en de overheid zich direct opdringt op een groot terrein van besluitvorming van bedrijven, kan dat er toe leiden dat bedrijven conservatief en afkerig worden van het nemen van risico's. De concurrentie zit intussen niet stil.

Tegen deze achtergrond is de stelling gerechtvaardigd dat de mogelijkheid van bedrijven om in de toekomst te kunnen concurreren niet alleen van hun eigen concurrentievermogen afhangt, maar ook van de sterkten en zwakheden van het sociaal-economische systeem waarin zij opereren.

Gespreide verantwoordelijkheid

Overheden op nationaal en Europees niveau zien zich geplaatst voor een niet eenvoudig op te lossen dilemma: enerzijds wordt de samenleving steeds com-

plexer wat vraagt om complexe regelgeving, anderzijds legt diezelfde complexiteit de grenzen bloot van de centrale sturingsmogelijkheden van de samenleving. Sturingsmogelijkheden die verder blijken af te nemen naarmate de regionalisering en mondialisering van de economie toenemen.

Het CDA kiest in zijn Program van Uitgangspunten voor een duurzame economische groei. Het model van de 'krimpeconomie' wordt afgewezen voor zover deze stijging van arbeidsproductiviteit en welvaart als zodanig verwerpt. Dat model houdt te weinig rekening met het draagvlak dat nodig is voor milieubeleid, maar ook voor sociaal beleid en de overige kerntaken van de overheid.

Een regelgevingsklimaat dat duurzame economische groei bedreigt verdient derhalve een kritische beschouwing. Het landelijk CDA-verkiezingsprogramma 'Wat echt telt' pleit in dit verband voor een 'Program Flexibilisering' dat onder meer moet leiden tot vermindering van regeldruk en het doorbreken van stroperigheid van procedures. Uiteraard geldt een aantal randvoorwaarden voor elke operatie die ten doel heeft het regelgevingsklimaat te verbeteren. Het is de taak van de overheid bij haar beleid de verschillende en mogelijk botsende gerechtvaardigde belangen te harmoniseren 'naar de maatstaf van het recht'. Deregulering die de bescherming van de zwakkere (zowel burgers als bedrijven) ondermijnt, zou hiermee in strijd zijn. Deregulering en vereenvoudiging mogen derhalve nooit leiden tot het te loor gaan van met moeite bereikte resultaten op belangrijke terreinen zoals milieubescherming, arbeidsvoorwaarden en consumentenbescherming. Daarnaast kan marktordenende regel-

geving bijdragen aan een verbeterde marktwerking en een gezond sociaal-economisch klimaat. Een actief, op de praktijk gericht, mededingingsbeleid, is hiervan een voorbeeld.

Waar het om gaat is het verwijderen of aanpassen van directe overheidsregelgeving wanneer de doelen van deze regelgeving niet langer geldig zijn, of wanneer ze effectiever kunnen worden bereikt door alternatieve mechanismen, zoals door de markt of zelfregulering. De overheid moet kiezen voor die beleidsinstrumenten die het meest bijdragen aan doeltreffend overheidsbeleid en die het sterkst appelleren aan de verantwoordelijkheid van burgers en bedrijven. Het gaat om de kwaliteit van het regelgevingsklimaat.

Gespreide verantwoordelijkheid in plaats van centrale sturingsmechanismen. Het is vanuit die optiek dat ook op Europees niveau naar overheidsregulering moet worden gekeken. Een optiek die een oplossing kan bieden voor enerzijds de noodzaak tot regulering en anderzijds de flexibiliteit die ondernemingen nodig hebben om in de internationale concurrentiestrijd overeind te kunnen blijven. Een optiek die ook mogelijkheden biedt voor de specifieke positie van het MKB-bedrijf.

Gezamenlijk kwaliteit regelgeving verbeteren

Onvolkomenheden in regelgeving dienen zowel op communautair als op nationaal niveau te worden aangepakt. Een van de onderwerpen die in Nederland op de agenda van het project 'Marktwerking, deregulering en wetgevingskwaliteit' staan, is de ARBO-wetgeving. Op het terrein van arbeidsomstandigheden zijn dertig verschillende EG-Richtlijnen van toepassing die elkaar op een aantal terreinen over-

lappen met daarnaast nog twintig aanpassingsrichtlijnen met talrijke bijlagen. Het is dan zeker geen overbodige luxe daar eens heel kritisch naar te kijken. Dit zal zeker niet tot gevolg hebben dat de bescherming van de werknemers op de tocht komt te staan, integendeel. Het kan er wel toe leiden dat door hercodificatie en stroomlijning een overzichtelijk en helder wetgevingsinstrumentarium geschapen wordt, dat de omzetting in nationale wetgeving, de toepassing en de handhaving aanmerkelijk vereenvoudigt.

In juni zal de werkgroep-Molitor verslag uitbrengen over haar bevindingen. Laten we hopen dat de Europese Commissie desnoods in overleg met de betrokken Europese organisatie voorstellen uitwerkt die meer tegemoet komen aan de eisen van de praktijk. Het woord is daarna aan de politiek, het Europees Parlement en de lidstaten, om akkoord te gaan met de voorgestelde aanpassingen van EU-regelgeving. Daarbij zal ook de vraag aan de orde moeten komen, welke lering we uit dit hele proces trekken met het oog op de regelgevingscultuur in de toekomst.

Ook op Europees niveau zou de wetgever zich, alvorens over te gaan tot nieuwe regelgeving, uitgaan van het principe van gespreide verantwoordelijkheid, een aantal principiële vragen moeten stellen:

- * Is overheidsinterventie noodzakelijk of wenselijk, of kan de regulering aan de markt of aan zelfregulering door marktpartijen worden overgelaten?
- * Wanneer de overheidsinterventie noodzakelijk geacht wordt, moet dit dan op Europees of nationaal niveau plaatsvinden (subsidiariteit)?
- * Indien overheidsinterventie op Europees niveau gewenst is, wat is dan

het meest geschikte mechanisme? Zijn er alternatieven voor de traditionele 'command and control' regelgeving, bijvoorbeeld een door de Europese Commissie geregisseerde wederzijdse erkenning van nationale voorschriften?

- * Wanneer EU-regelgeving het noodzakelijke mechanisme van overheidsinterventie is, hoe kan dan door opzet en handhaving van de regelgeving bereikt worden dat de economische kosten zoveel mogelijk beperkt blijven en de doelmatigheid in de uitvoering gegarandeerd is?

Regelgevingscultuur veranderen

Tot slot nog een aantal aanbevelingen om de gespreide verantwoordelijkheid in de regelgevingscultuur op Europees niveau verder gestalte te geven:

- * De Europese regelgeving is niet het werk van de Europese Commissie, haar ambtenaren of academici in 'splendid isolation'. Belangrijk is dat betrokkenen, zoals bedrijfsleven, Europese werkgevers- en werknemersorganisaties en de nationale wetgevers actief bij de totstandkoming daarvan betrokken worden. Nieuwe voorstellen zullen tegen de achtergrond van de hierboven geformuleerde criteria moeten worden gebaseerd op een zeer weloverwogen en duidelijk aanwezige noodzaak. De Europese Commissie zou er verstandig aan doen om met *Green* en *White Papers* een breed debat op gang te brengen om recht te doen aan de ratio van het subsidiariteits-, proportionaliteits- en effectiviteitsbeginsel. Een goed voorbeeld is de manier waarop de Europese Commissie omgaat met het gevoelige vraagstuk van de concentratie in de media versus de gewenste pluriformiteit en objectiviteit van de media. In een Groenboek werden eerst de verschil-

lende mogelijkheden voor communautaire interventie naast elkaar gezet: wel of geen interventie door de EU, en zo ja langs welke weg, regelgeving danwel zelfregulering. Via hoorzittingen en enquêtes worden de betrokken sectoren bij de besluitvorming betrokken. Uiteraard blijft het primaat van de besluitvorming bij de politiek, die na afweging van de betrokken belangen, definitieve keuzes zal moeten maken.

* Om te voorkomen dat, - zoals bijvoorbeeld bij arbeidsomstandigheden-richtlijnen en levensmiddelenwetgeving het geval is, - richtlijn op richtlijn gestapeld wordt terwijl oude regelgeving van kracht blijft en inmiddels nieuwe voorschriften gepubliceerd zijn, zouden ook EG-richtlijnen van horizonclausules moeten worden voorzien. Na een periode van bijvoorbeeld vijf jaar moet bezien worden of de regelgeving nog steeds aan haar oorspronkelijke doel voldoet.

* Er dient een permanent 'comité-Molitor' van onafhankelijke deskundigen te komen, dat voorstellen tot regelgeving aan de bovengenoemde criteria toetst. Daarnaast zullen door of in opdracht van dit comité via een bedrijfseffectentoets de consequenties van de regelgeving voor bedrijven in kaart moeten worden gebracht. Een 'buitenlandtoets' zou moeten aangeven wat het effect is van de voorgenomen regelgeving op de concurrentiepositie van de EU ten opzichte van de belangrijkste handelspartners. Een eerste aanzet in deze richting is de instelling door de EU van de nieuwe 'Competitiveness Council' die moet waken over de internationale concurrentiepositie van de EU. De re-

sultaten van deze onafhankelijke toetsing worden in het Publicatieblad gepubliceerd. Een dergelijke publieke toetsing kan er toe leiden dat de effecten van regelgeving voor het bedrijfsleven betrokken worden bij de politieke besluitvorming.

* Bijzondere aandacht geldt de handhaving en de uitvoering van EU-regelgeving door de lidstaten. Veel klachten hebben betrekking op het niet naleven of niet-tijdige of niet-correcte implementatie van Europese richtlijnen. Vanuit het Verenigd Koninkrijk wordt de invoering van onafhankelijke 'agency's' bepleit, die per lidstaat in opdracht en onder toezicht van de Europese Commissie, de uitvoering van EU-regelgeving controleren. Een idee dat het overwegen waard is.

* Specifieke aandacht zal bij de totstandkoming van regelgeving gegeven moeten worden aan de positie van het MKB. Waar mogelijk zal via 'bagatel-clausules' getracht moeten worden de effecten van voorschriften voor MKB-ondernemingen te 'verzachten'.

Kortom, een, uiteraard niet uitputtende, reeks voorstellen om te komen tot een gezonder regelgevingsklimaat in de Europese Unie. Ter illustratie nog een voorbeeld uit het land van Kafka, om aan te geven hoe het vooral niet moet. Ergens in Nederland staat een bedrijf dat onkruidbestrijdingsmiddelen vervaardigt. De autoriteiten hebben de onderneming aan een reeks, naar verluidd op EU-regelgeving, gebaseerde veiligheids- en milieuvoorschriften onderworpen. Zo dienen de werknemers voor aanvang der werkzaamheden een

**Onvolkomenheden
in regelgeving
dienen zowel op
communautair als
op nationaal niveau
te worden
aangepakt.**

sluis te passeren. Voor de sluis dienen zij zich te ontdoen van hun kleding. In de sluis dient men zich te douchen en na de sluis wacht de werkkleding. Na afloop van de werkzaamheden volgt dezelfde procedure, maar dan in omgekeerde volgorde. Het water waarmee het reinigingsproces voltrokken wordt, dient te worden opgevangen in containers en moet vervolgens worden verbrand(!). De containers worden daartoe naar Rotterdam gebracht, alwaar het liter voor liter in verbrandingsovens wordt gespoten. Niet te veel tegelijk, anders gaan de ovens uit. Afnemers van de bestrijdingsmiddelen zijn agrarische ondernemers, die daarmee volstrekt legitiem het onkruid op hun landerijen te lijf gaan...

Zo zijn er vele voorbeelden te geven van regelgeving die op zich qua doelstelling door ieder onderschreven zul-

len worden, zoals in dit geval de bescherming van de werknemers en het milieu. Door de te vergaande detaillering van de voorschriften, zowel ten aanzien van het doel als van de daartoe in te zetten middelen, wordt de toepassing in de praktijk een hachelijke zaak. Daardoor is regelgeving in vele gevallen niet doeltreffend voor de overheid, en appelleert niet aan de verantwoordelijkheid van de bedrijven. Meer gespreide verantwoordelijkheid bij de voorbereiding en de uitvoering van de regelgeving zal leiden tot meer praktische oplossingen, die minder geld kosten, de concurrentiekracht van ondernemingen niet overmatig belasten, en daardoor een positieve uitwerking op de werkgelegenheid hebben. ■■■■

Dr. L. Doorn is Hoofd Juridische Zaken van de Vereniging VNC/NCW

Tinbergen-prijs ingesteld

De Hogeschool Holland stelt jaarlijks een Tinbergen-prijs beschikbaar. Deelname staat open voor studenten uit alle faculteiten en studierichtingen van alle hogescholen, academies en universiteiten in Nederland en België. Het ingezonden werk moet zijn geschreven tijdens de studie op deze instellingen. Inzendingen kunnen bestaan uit scripties, essays, werkstukken, opdrachten, etc. Ook groepswerkstukken kunnen worden ingezonden. De inzendingen moeten substantieel voortbouwen op het werk van prof. dr. J. Tinbergen. Kernwoorden die passen bij zijn werk zijn: internationale solidariteit, rechtvaardige samenleving, verantwoordelijkheid, breed en ver denken en verdraagzaamheid. Het vereiste van "substantieel voortbouwen" brengt mee dat werk van geringe omvang een erg kleine kans heeft bieraan te voldoen. De inzendingen mogen niet in hoofdzaak van statistische, econometrische of wiskundige aard zijn. Maatschappelijke relevantie zal een heel belangrijk criterium zijn bij de beoordeling van de werkstukken. Bij inzending moet worden vermeld: naam, adres, woonplaats, geboortedatum, telefoonnummer, nummer collegekaart en instelling waar men studeert. Bij groepswerkstukken geldt dit voor alle deelnemers. Het werk moet getypt/geprint worden ingezonden met een brede kantlijn en een regelafstand van 1,5. Inzendingen graag in 5 exemplaren. Ingezonden moet worden naar: Hogeschool Holland, Postbus 261, 1110 AG Diemen, t.a.v. prof. mr. drs. J. Berkouwer.

De winnaar van de eerste prijs ontvangt een bedrag van f 5.000,-. De tweede prijs bedraagt f 2.500,- en de derde prijs f 1.000,-. Wie geen prijs wint ontvangt een kleine attentie als blijk van waardering voor haar of zijn deelname.

De jury bestaat uit: prof. mr. F.H.J.J. Andriessen, prof. mr. drs. J. Berkouwer (voorzitter), prof. dr. B. Goudzwaard, prof. dr. H.M. de Lange, drs. K. Meylink (vice-voorzitter), J. Stekelenburg, L. Tindemans, mr. H.D. Tjeenk Willink en prof. drs. J.G. Waardenburg.

Nadere inlichtingen kunnen worden verkregen bij Hogeschool Holland, Postbus 261, 1110 AG Diemen, prof. mr. drs. J. Berkouwer, tel. 020-4954758 of 01826-2453 (privé).